

Костюк Є.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІСТАХ УСРР-УРСР УПРОДОВЖ 20–30-Х РР. ХХ СТ.

У статті досліджено проблемно-тематичні пріоритети сучасної української історіографії соціокультурних трансформацій в українських містах міжвоєнної доби. Висвітлено особливості історіографії формування радянської системи освіти, українізації, життя інтелігенції, змін у сфері культури. Проаналізовано історичні студії духовного життя, відносин церкви і держави.

Ключові слова: історіографія, концепція, тоталітаризм, українізація, соціум, культура, УСРР-УРСР.

Історична наука одразу після здобуття Україною незалежності опинилася в епіцентрі суспільно-політичного життя. Перекриваючи лакуни в історіографії, вітчизняні науковці не лише поповнювали фактологічний обсяг знань і розробляли нові теоретичні підходи, але й шукали у минулому відповіді на болючі питання сьогодення.

Неодноразово увагу науковців привертала різноманітні аспекти так званої «культурної революції» 20–30-х років в Україні, які пов'язані з амбітними планами більшовицького режиму докорінно змінити соціокультурний простір на засадах комуністичної ідеології. Метою більшовицької культурної політики було декларовано побудову безкласового соціалістичного суспільства, формування людини нового типу – «будівника комунізму». Натомість реалізація цієї політики привела до побудови тоталітарного суспільства та знищення мільйонів людей.

Варто зазначити, що загалом соціокультурні зміни в Україні 20–30-х рр. неодноразово ставали об'єктом історіографічного аналізу. Варто відзначити насамперед дослідження І.В. Ващенко [14], Г.М. Васильчука [13], С.І. Дровозюка [22], В.П. Коцура [33], О.І. Висовень [34], О.А. Бабак [5] та ін. Проте тенденції висвітлення державної політики більшовицької влади, спрямованої на формування нового соціокультурного простору в українському місті впродовж 20–30-х рр. ХХ ст., у наукових працях дослідників незалежної України дотепер не були об'єктом цілісного наукового дослідження.

Вищевказане зумовлює актуальність цього дослідження і дає змогу сформулювати його

мету – визначення основних тенденцій української історіографії часів незалежності в частині висвітлення соціокультурних змін в містах УСРР-УРСР упродовж міжвоєнної доби внаслідок реалізації державної політики комуністичного режиму.

Першими дослідниками незалежної України, які у своїх працях торкалися питань реалізації компартійною владою культурної політики в містах України, були В.М. Даниленко [18; 19; 20] та Ю.І. Шаповал [57]. Зокрема, В.М. Даниленко розглядав такий вагомий аспект культурної політики більшовицького режиму, як українізація. Окремо варто відзначити фундаментальні праці С.В. Кульчицького, які заклали концептуальні засади вивчення культурної політики, що реалізувалася правлячим режимом у міжвоєнну добу [36; 37; 38].

Вплив тоталітарного режиму на українську культуру відображений у дослідженнях І.Б. Автушенко [1; 2]. Авторка простежує вплив ідеології лівого радикалізму на формування теоретичних засад культурної політики більшовицького уряду. Дослідниця визначає роль цензури у культурній політиці компартійної влади, окреслює коло повноважень та основні функції органів цензури, описує механізм здійснення контролю за літературним, мистецьким і науковим життям. Привертає увагу аналіз впливу політичних репресій на культурне життя України, їх ролі у контролі влади над інтелігенцією. І.Б. Автушенко описує розлогий спектр методів залякування, примусу старої інтелігенції, цілеспрямованого протиставлення останній «пролетарської» інтелігенції тощо.

Т.Ю. Анпілоговою було досліджено використання компартійною владою гуманітарної інтелігенції для реалізації своєї культурної політики [3; 4]. Авторкою було висвітлено особливості створення та функціонування системи закладів політосвітнього, агітаційно-пропагандистського та культурно-просвітницького профілю, через мережу яких компартійна влада використовувала інтелігенцію для впровадження комуністичної ідеології у широкі верстви населення. Дослідницею проаналізовано форми агітаційно-пропагандистської та просвітницької роботи інтелігенції, а також її соціокультурні наслідки.

У працях В.А. Бабюха простежено нормативно-правову базу, структуру, механізм функціонування органів державної цензури в УСРР-УРСР, її форми та наслідки реалізації [6; 7]. В.І. Очеретянком висвітлено процес створення та функціонування органів політичної цензури в Україні та вплив цензури на формування етатизованого соціокультурного простору впродовж міжвоєнної доби, простежено процес перетворення компартійною владою української інтелігенції на знаряддя побудови тоталітарного суспільства [42].

Роль цензури у здійсненні культурної політики компартійної влади було висвітлено Т.А. Стоян. Авторкою визначено особливості впровадження та функціонування цензури у сфері кіно, театрального мистецтва, літератури, радіо, образотворчого мистецтва та ін. [53] Варто також відзначити монографію О.О. Федотової, в якій було розглянуто особливості запровадження цензури у видавничій справі України [56].

Культурну політику більшовицького режиму у контексті українізації розглядав Д.М. Бачинський [8; 9]. Автором проаналізовано дискусії в середовищі компартійного керівництва з приводу українізації культурної сфери, визначено роль інтелігенції у процесах українізації. Варто відзначити, що інтелігенція досліджена науковцем і як об'єкт, і як суб'єкт політики українізації. Хоча власне проблеми культурної політики висвітлено фрагментарно, дослідник акцентує увагу на діяльності інтелігенції зі здійснення українізації, насамперед на тих її аспектах, які виходили за рамки більшовицької культурної політики. Це дає змогу зрозуміти разючі відмінності між офіційним баченням розвитку культури і планами української інтелігенції.

Також вплив компартійної влади на формування соціокультурного простору українського міста знайшов відображення у працях Н.Т. Гогохії [16; 17]. На підставі розлогої джерельної бази

дослідниця доводить, що соціокультурний простір українських міст у добу форсованої індустріалізації планомірно формувалася більшовицьким режимом. При цьому, як відзначає Н.Т. Гогохія, компартійні функціонери керувалися концепцією побудови так званого «соцміста», яке мало генерувати «пролетарську» культуру, що насправді виявлялося у русифікації та маргіналізації українців, які масово поповнювали лави мешканців промислових міст.

Важливе значення для розуміння культурної політики компартійної влади має аналіз механізму прийняття рішень органами державної влади та управління, відомствами та реалізації державно-управлінських рішень нижчестоящими інстанціями. У цьому контексті актуальним є науковий доробок М.Ю. Виговського, який, хоч і присвячений власне проблемам управління освітою, дає змогу зрозуміти систему державного управління у галузі культури [15]. Реалізація компартійною номенклатурою політики українізації висвітлена і в монографії М.С. Дорошка. Окрім того, праці цього автора є важливими в контексті дослідження компартійної номенклатури як нормотворця і реалізатора законодавчих приписів, відповідно до яких здійснювалася державна культурна політика [21].

Варто відзначити, що в низці праць вітчизняних дослідників висвітлюються ті чи інші аспекти культурної політики більшовиків через призму їхньої антирелігійної діяльності. До числа цих науковців варто насамперед віднести Л.О. Дудку [23; 24], О.М. Ігнатушу [26; 27], А.М. Киридон [30].

У працях Л.О. Дудки аналізується механізм викорінення правлячим режимом побутової релігійності серед населення, висвітлюються форми антирелігійної роботи. Насамперед увага акцентується на діяльності Спілки воєвничих безвірників – громадського об'єднання, за допомогою якого влада реалізовувала антирелігійну політику. О.М. Ігнатуша визначив основні тенденції в антирелігійній політиці правлячого режиму впродовж міжвоєнної доби, участь органів компартійної влади у поширенні атеїзму в українському суспільстві. А.М. Киридон досліджувала історико-правові й інституційні аспекти конфесійної політики компартійної влади, державно-правовий вимір атеїзації українського суспільства.

Проблемам реалізації політики українізації у містах Української СРР приділяє значну увагу Н.О. Ідріс [28; 29]. Дослідниця аналізує доктринальні засади політики коренізації, основні

завдання політики українізації, висвітлює особливості кадрової політики компартійної влади у процесі здійснення українізації в містах УСРР.

Пресу як знаряддя політики українізації досліджувала О.А. Коляструк [31; 32]. Авторка доводить, що преса була для компартійної влади одним із найбільш дієвих інструментів поширення комуністичної ідеології серед широких верств населення, дієвим знаряддям суспільної легітимації правлячого режиму. Аналізуючи інформаційне наповнення преси УСРР 1920-х років, О.А. Коляструк доводить, що українізація була чітко підпорядкована меті тотального контролю влади над соціокультурними процесами.

Варто відзначити дослідження О.А. Кручека, в яких аналізуються доктринальні засади культурної революції початку 1920-х років, визначається нормативно-правове й інституційне забезпечення культурної політики [35]. Науковцем досліджено теорію «боротьби двох культур» і доведено, що остання була логічним наслідком культурної політики більшовиків, яка передбачала підміну національних цінностей класовими, тотальну ідеологізацію культури.

Одним із важливих напрямів більшовицької культурної політики було книговидання. В.К. Молоткіна висвітлює інституційні виміри видавничої справи в Україні доби непу, окреслює механізм встановлення політичного контролю правлячого режиму над книговиданням, особливості впровадження цензури у видавничій галузі [39].

Привертають увагу ґрунтовні дослідження Г.Г. Єфіменка [25]. Науковцем було висвітлено культурні трансформації в Україні упродовж 1930-х років крізь призму більшовицької національної політики. Автор простежує еволюцію політики компартійної влади щодо літературно-мистецького життя, реконструює механізм його підпорядкування правлячому режиму, ідеологізації та етатизації. Значну увагу дослідник при цьому приділяє доктринальним засадам культурної політики більшовиків, ідеологічному забезпеченню останньої. Ґрунтовно досліджено систему культурно-освітніх закладів України та простежено їх роль у побудові «соціалістичної культури». Автором доведено, що засоби масової інформації відігравали одну з найважливіших ролей у реалізації національно-культурної політики більшовицького режиму.

Проблеми «культурної революції» у контексті національної політики більшовицької влади

висвітлював і Л.М. Новохатько [40]. Дослідник підкреслює, що політика українізації у баченні компартійної номенклатури була уніфікацією та ідеологізацією духовного життя в Україні.

У працях П.М. Бондарчука висвітлюється діяльність профспілок із реалізації культурної політики більшовиків, насамперед – у контексті політики українізації [11; 12]. Автор доводить, що профспілки були слухняним знаряддям правлячого режиму й активно залучалися останнім до уніфікації та етатизації культурного життя, підпорядкування культури утилітарним інтересам компартійної номенклатури.

Т.В. Оніпко досліджувала участь організації споживчої кооперації України у реалізації впродовж 20-х рр. культурної політики більшовицького режиму [41]. Автором було визначено основні форми участі кооперативних об'єднань у культурно-просвітницьких заходах, ініційованих компартійною владою, з'ясовано ефективність проведеної роботи. Водночас дослідниця дещо ідеалізує культурно-просвітницьку роботу споживчої кооперації, недостатньо окреслює її місце у соціокультурних процесах доби непу та у здійсненні «культурної революції».

Привертають увагу дослідження, в яких має місце персоналізація культурної політики більшовицького режиму. Можна простежити соціально-антропологічний вимір його функціонування, зрозуміти логіку дій представників компартійної номенклатури. У цьому контексті варто виділити статтю О.М. Ставнюк, у якій політику українізації представлено крізь призму діяльності одного з провідних компартійних функціонерів П.П. Любченка [49].

У монографії О.Л. Рябенко висвітлюється студентство УСРР-УРСР як об'єкт і суб'єкт культурної політики більшовиків. Зокрема, науковцем простежено роль студентів у здійсненні політики «пролетаризації» [46].

Окремі аспекти участі інтелігенції у реалізації культурної політики впродовж міжвоєнної доби висвітлювалися О.С. Рубльовим [45]. Дослідник простежив залучення інтелігенції із Західної України до реалізації в УСРР-УРСР політики «культурної революції», зокрема, у контексті політики українізації, простежено основні тенденції та форми культурного обміну між УСРР-УРСР та західноукраїнськими землями впродовж міжвоєнної доби, визначено роль органів державної влади та управління у цих процесах, окреслено дії компартійної влади щодо легітимації своєї культурної політики

завдяки контактам із західноукраїнськими інтелектуалами.

Останніми роками активізувалися дослідження регіональних проблем історії України. Зокрема, в низці наукових праць висвітлено особливості реалізації культурної політики компартійної влади в різних регіонах УСРР-УРСР.

Так, участь інтелігенції у культурно-освітніх процесах на Поділлі досліджувалася О.А. Посвістак [43; 44]. Автором було проаналізовано участь культурно-освітньої та наукової інтелігенції у здійсненні політики українізації у вказаному регіоні. Також дослідниця простежила участь інтелігенції Поділля у розвитку літератури, театрального та образотворчого мистецтва регіону. Аналіз автором основних тенденцій у взаєминах компартійної влади та інтелігенції на матеріалах Поділля дає змогу простежити регіональні аспекти тоталітаризації культури впродовж міжвоєнної доби.

Регіональні аспекти політики українізації знайшли відображення у дисертації В.О. Стремецької [54]. Дослідниця вивчила особливості здійснення українізації на теренах Південної України. Науковцем було проаналізовано перебіг українізації органів компартійної та державної влади, профспілок. Також простежено особливості українізації освітніх установ вказаного регіону. Привертає увагу висвітлення проблеми українізації роботи установ політичної освіти. У подальшому В.О. Стремецька продовжила вивчення політики українізації, окресливши основні форми та методи здійснення політики українізації [55]. Дослідницею було здійснено класифікацію вказаних методів, простежено процес їх упровадження. Проте матеріали підібрано насамперед по південноукраїнському регіону, варто було б долучити матеріали архівів Східної та Центральної України, що дало би змогу більш повно проаналізувати проблему методів українізації у всеукраїнському масштабі. Не в усьому можна погодитися і з хронологічними межами дослідження, які, на нашу думку, варто було б обмежити 20-ми рр. ХХ ст.

У працях С.Ю. Сергієнка також висвітлюються регіональні аспекти політики українізації, а саме – здійснення українізації на Донбасі [47; 48]. Характеризуючи чинники українізації у вказаному регіоні, дослідник слушно виділив політичний чинник як пріоритетний. Проте, на нашу думку, варто було би ґрунтовніше висвітлити українізацію культурної сфери у контексті

теоретичних засад і функціональних вимірів реалізації державної політики більшовицького режиму, у тому числі культурної політики. Це дало би змогу більш чітко простежити механізм впровадження та згорання українізації, її місце у соціокультурному розвитку Донбасу.

Регіональний вимір політики українізації знайшов відображення і у працях П.І. Соболя [51; 52]. Дослідник вибрав об'єктом вивчення Миколаївщину, проаналізувавши особливості здійснення українізації в цьому регіоні, визначивши роль компартійної влади у її проведенні.

Окремі аспекти культурної політики більшовицької влади у містах Донбасу висвітлювалися А.С. Бобровським [10]. Соціокультурні процеси у містах вказаного регіону розглядаються дослідником насамперед через призму урбанізації, яка, на думку вченого, була однією з основних передумов культурної революції в Україні. А.С. Бобровський вказує на важливе місце фізичної культури, мілітарної підготовки та мистецтва «соціалістичного реалізму» у формуванні масової міської культури, вигідної правлячому режиму. Можна цілком погодитися з висновком автора, що саме політика компартійної влади була вирішальним чинником соціокультурного розвитку українського міста у міжвоєнну добу.

О.М. Собачко досліджувала процес підпорядкування літературного життя України тоталітарному режимові і спрямування творчості літераторів у напрямі глорифікації правлячого ладу [50]. Дослідницею проаналізовано шляхи використання компартійною номенклатурою «соціалістичного реалізму» для створення нової міфології та усунення з культурного простору країни тих літературних течій, які не вкладалися у цей напрям.

Підсумовуючи, варто зазначити, що проблеми соціокультурних трансформацій в містах УСРР-УРСР упродовж міжвоєнної доби за часів незалежної України привертати увагу багатьох дослідників. Це зокрема, стосується реалізації правлячим режимом політики українізації в містах, поширення антирелігійної пропаганди, функціонування системи цензури, умов життя та праці міської інтелігенції, повсякденного життя мешканців українських міст та ін. Проте дотепер не проводилося комплексного дослідження проблеми соціокультурного простору українського міста міжвоєнної доби. Тому дослідження цієї проблеми зберігає свою наукову та суспільну актуальність.

Список літератури:

1. Автушенко І.Б. Вплив комуністичного тоталітарного режиму на культурний розвиток України (1920 – перша половина 30-х рр.) / І.Б. Автушенко // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Вип. 5. – К., 2000. – С. 118–122.
2. Автушенко І.Б. Українська культура під ідеологічним контролем тоталітарної системи (20–30-ті роки ХХ століття) / І.Б. Автушенко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 38. – К., 1998. – С. 71–76.
3. Анпілогова Т. Завдання й напрями використання гуманітарної інтелігенції Донбасу в політиці партійної влади в період непу / Тетяна Анпілогова // Бахмутський шлях. – 2008. – № 1/2. – С. 126–130.
4. Анпілогова Т.Ю. Культурно-освітня діяльність гуманітарної інтелігенції Луганщини в період нової економічної політики / Т.Ю. Анпілогова // Інтелігенція і влада. – 2004. – Вип. 3. – С. 80–85.
5. Бабак О.А. Соціально-економічне та духовно-культурне життя робітничого населення Української СРР у 1920-х рр.: історіографія проблеми : Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / О.А. Бабак; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2008. – 21 с.
6. Бабюх В.А. Головне управління в справах літератури та видавництва УРСР та керівництво цензурними органами / В.А. Бабюх // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Збірник наукових праць. Історичні науки. – 2009. – Вип. 2. – С. 118–126.
7. Бабюх В.А. Діяльність політичної цензури як форма ідеологічного контролю в Україні (1920–1930-ті рр.) / В.А. Бабюх // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : Збірник наукових праць. 2007. – Вип. 34. – С. 12–23.
8. Бачинський Д.В. Інтелігенція Української СРР в українізаційних процесах 20-х – початку 30-х років ХХ ст. : Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Д.В. Бачинський; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2004. – 20 с.
9. Бачинський Д., Кручек О. Формування ідеологічних підвалин більшовицької національно-культурної політики в УСРР на початку 20-х років / Д. Бачинський, О. Кручек // Наукові записки: Історичні науки: Зб. наук. ст. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Логос, 1999. – Вип. спец. – С. 16–26.
10. Бобровський А.С. Концептуальні основи державної політики щодо соціокультурного розвитку міст Донбасу в 20-х – 30-х роках ХХ ст. / А.С. Бобровський // Історичні і політологічні дослідження : Збірник наукових праць. – 2010. – № 1–2. – С. 118–125.
11. Бондарчук П.М. Політика українізації і профспілки УСРР (1920-ті рр.) / П.М. Бондарчук. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2002. – 161 с.
12. Бондарчук П.М. Українізаційні процеси у профспілковому русі УСРР (20-і роки) / П.М. Бондарчук. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 1999. – 46 с.
13. Васильчук Г.М. Радянська Україна 20–30-х рр. ХХ ст. : сучасний історіографічний дискурс / Г.М. Васильчук. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2008. – 314 с.
14. Ващенко І.В. Проблема політики українізації в історичній літературі після 1991 року / І.В. Ващенко // Збірник наукових праць Харків. держ. пед. ін-ту ім. Г. Сковороди: Історія та географія. – Х., 2000. – Вип. 4. – С. 113–122.
15. Виговський М.Ю. Номенклатура системи освіти в УСРР 1920–1930-х років : соціальне походження, персональний склад та функції / М.Ю. Виговський. – К. : Генеза, 2005. – 308 с.
16. Гогохія Н.Т. Українське радянське місто та його роль у процесі соціокультурних перетворень у 1929–1938 рр. / Н.Т. Гогохія // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: науковий журнал. – Луганськ, 2002. – № 12. – С. 105–114.
17. Гогохія Н.Т. Українське «соцмісто» 30-х рр. ХХ ст. : мрії та реальність / Н.Т. Гогохія // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : науковий журнал. – Луганськ, 2003. – № 6. – С. 190–200.
18. Даниленко В.М. Українізація: Здобутки і втрати (20–30-ті роки) / В.М. Даниленко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : Респ. міжвід. зб. наук. пр. – К., 1992. – Вип.2. – С. 79–91.
19. Даниленко В.М. До витоків політики «українізації» / В.М. Даниленко // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : Зб. статей. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 53–67.
20. Даниленко В.М. Згорання «українізації» й посилення русифікаторських тенденцій у суспільно-культурному житті радянської України у 30-ті роки / В.М. Даниленко // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : Зб. статей. – К., 1996. – Вип.2. – С. 96–116.
21. Дорошко М.С. Номенклатура : керівна верхівка радянської України. (1917–1938 рр.) / М.С. Дорошко. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 368 с.
22. Дровозюк С.І. Національно-культурне та духовне життя українського селянства у 20–30-х рр. ХХ століття : історіографічний нарис / С.І. Дровозюк – Вінниця: О. Власюк, 2005. – 364 с.
23. Дудка Л.О. Антирелігійна пропаганда в системі народної освіти в УРСР в 1920–1930-х рр. : механізм упровадження та наслідки / Л.О. Дудка // Література та культура Полісся : Збірник наукових праць. – 2011. – № 62. – С. 125–135.

24. Дудка Л.О. Сізіфова праця, або чому занепадала антирелігійна робота в Україні в сер. 1930-х рр. / Л.О. Дудка // Література та культура Полісся : Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 60. – С. 129–137.
25. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938) / Г.Г. Єфіменко / НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2001. – 304 с.
26. Ігнатуша О.М. Боротьба держави проти церкви в Україні : кампанії 20–30-х рр. ХХ ст. / О.М. Ігнатуша // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2002. – № 1 (18). – С. 239–250.
27. Ігнатуша О.М. Вектори антицерковної політики радянської держави в Україні в 20–30-х рр. ХХ ст. / О.М. Ігнатуша // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2004. – № 9 (79). – С. 62–69.
28. Ідріс Н.О. Кадрова політика більшовицького уряду як інструмент зміцнення влади у містах УСРР за доби «українізації» : психологічний аспект (20-і – початок 30-х рр. ХХ ст.) / Н.О. Ідріс // Гілея : науковий вісник. – К., 2010. – Вип. 30. – С. 80–91.
29. Ідріс Н.О. Проблема «українізації» міст УСРР у рамках дискусії навколо «теорії боротьби двох культур» у 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. / Н.О. Ідріс // Гілея : науковий вісник. – К., 2009. – Вип. 37. – С. 62–71.
30. Киридон А.М. Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917–1930-х років / А.М. Киридон. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
31. Коляструк О.А. Влада і преса в контексті політики українізації (20–30-ті рр.) / О.А. Коляструк // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика. – 36. ст. – К., 1999. – С. 156–182.
32. Коляструк О.А. Преса в радянській політичній системі. 20-30-і рр. ХХ ст. // О.А. Коляструк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. – Вінниця, 2003. – Вип. 5. – С. 104–110.
33. Коцур В.П. Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-х–30-х рр. : історіографія) / В.П. Коцур. – К. : Наукова думка, 1998. – 505 с.
34. Коцур В.П., Висовень О.І. Інтелігенція в культурно-освітньому розвитку УСРР (1920-ті – початок 1930-х рр.) : історіографія / В.П. Коцур, О.І. Висовень. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – 170 с.
35. Кручек О.А. Ідеологічне підґрунтя більшовицької культурної політики в Україні в 1920–1923 рр. / О.А. Кручек // Наукові записки Вінницького національного педагогічного університету. Серія : Історія. – 2009. – Вип. 17. – С. 98–112.
36. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С.В. Кульчицький. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
37. Кульчицький С.В. Радянська індустріалізація на Донбасі : 1926–1938. / С.В. Кульчицький. – К. : Інститут історії України НАН України. – 2015. – 122 с.
38. Кульчицький С.В. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі : У 3 кн. / С.В. Кульчицький. – К. : Темпора, 2013. – Кн. 2. – 628 с.
39. Молоткіна В.К. Становлення та розвиток видавничої справи в УСРР-УРСР у 20 – 30-ті роки ХХ ст. / В.К. Молоткіна. – Переяслав-Хмельницький : Лукашевич О.М., 2012. – 415 с.
40. Новохатько Л.М. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20–30-ті рр. ХХ ст.) / Л.М. Новохатько. – К., 1998. – 320 с.
41. Оніпко Т.В. Культурно-освітня діяльність споживчої кооперації України в 20-ті рр. ХХ ст. / Т.В. Оніпко; ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 300 с.
42. Очеретянко В.І. Загратована думка / В.І. Очеретянко; Ін-т історії України НАН України. Голов. редкол. наук.-докум. сер. книг «Реабілітовані Історією». – К. : Рідний край, 2000. – 150 с.
43. Посвістак О.А. Культурно-освітня і наукова інтелігенція Поділля у 20–30-х рр. ХХ ст.: взаємини з владою : Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О.А. Посвістак; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 19 с.
44. Посвістак О.А. Офіційна політика радянської влади щодо театрального мистецтва та театральної інтелігенції Поділля в 1920–1930 рр. / О.А. Посвістак // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – Вип. XIV. – С. 214–220.
45. Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914 – 1939) / О.С. Рубльов. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2004. – 648 с.
46. Рябченко О. Студенти радянської України 1920–1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації / О.Л. Рябченко; Відп. ред. С.В.Кульчицький. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 456 с.
47. Сергієнко С.Ю. Основні чинники специфіки процесу українізації в Донбасі у 20–30-ті рр. ХХ ст. / С.Ю. Сергієнко // Гілея : науковий вісник. – К., 2010. – Вип. 30. – С. 138–143.
48. Сергієнко С.Ю. Специфіка процесу українізації 20–30-х рр. ХХ ст. у сфері освіти і культури Донбасу / С.Ю. Сергієнко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Вип. 9 (151). Частина 2 / Гол. ред. О.Л. Голубенко. – Луганськ, 2010. – С. 185–188.
49. Ставнюк О.М. Діяльність П. Любченка в умовах політики українізації в УСРР / О.М. Ставнюк // Гілея : науковий вісник. – К., 2009. – Вип. 40. – С. 67–78.

50. Собачко О. Встановлення монополії партійної критики в літературі в 1927–1932 роках / Ольга Собачко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України : Збірник наукових праць. – К., 2009. – Вип. 43. – С. 218–231.

51. Соболев П.І. Українізація на промислових підприємствах Миколаївщини (1920–30-ті роки) / П.І. Соболев // Історія: маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). – К. : Донецьк, 2001. – Вип. 16. – С. 85–89.

52. Соболев П.І. Українізація 20-х років і сучасне національне відродження на Миколаївщині: порівняльний аналіз / П.І. Соболев // Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, соціального, економічного, технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Збірник наукових праць. – Миколаїв ; Одеса, 1999. – Ч. II. – С. 170–171.

53. Стоян Т.А. Система політичної цензури в УРСР у 1920–1930 рр. / Т.А. Стоян. – К. : Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2010. – 480 с.

54. Стремечка В.О. Політика українізації на півдні України у 20–30-х рр. ХХ ст. : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В.О. Стремечка; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2001. – 19 с.

55. Стремечка В.О. Класифікація методів проведення українізації у 1920–30-ті рр. / В.О. Стремечка // Наукові праці. Історичні науки : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – Т. 26. – Вип. 13. – С. 86–91.

56. Федотова О.О. Політична цензура друкованих видань в УСРР-УРСР (1917-1990 рр.) / О.О. Федотова. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 352 с.

57. Шаповал Ю.І. Україна 20–50-х років : сторінки ненаписаної історії / Ю.І. Шаповал. – К. : Наукова думка, 1993. – 350 с.

СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В ГОРОДАХ УССР НА ПРОТЯЖЕНИИ 20-30-Х ГГ. ХХ В.

В статье исследованы проблемно-тематические приоритеты современной украинской историографии социокультурных трансформаций в украинских городах межвоенного периода. Освещены особенности историографии формирования советской системы образования, украинизации, жизни интеллигенции, изменений в сфере культуры. Проанализированы исторические исследования духовной жизни, взаимоотношений церкви и государства.

Ключевые слова: историография, концепция, тоталитаризм, украинизация, социум, культура, УССР.

MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATIONS IN THE CITIES OF URSRA DURING THE 20-30'S OF XX CENTURY

In this article there are researched thematic priorities of the modern Ukrainian historiography of socio-cultural transformations of the cities of UkrSSR in the period between two World Wars. The features of historiography of Soviet education system establishment, ukrainization, life of intelligence, changes at culture sphere are highlighted. Analyzed The historical researches of the relations between church and state are analyzed as well.

Key words: historiography, concept, totalitarianism, ukrainization, society, culture, UkrSSR.